

הדבקים בה' - חיים!

לנפש לא יטמא

פרשתנו עוסקת בדיני הכהנים, המתחייבים מתוך קדושתם היתרה, ובראשם באיסור הטומאה למת:

ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו. כי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו. ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא.

איסור זה – יחד עם שאר דיני הטהרה, התופסים מקום רב בחיי הכהנים – מגדיר את צבינו של הכהנים יותר מכל דין אחר האמור בהם. הסיבה לכך פשוטה: איסור הטומאה מתייחס למציאות שכיחה ויום-יומית, ומחייב את הכהנים לתכנן את חייהם מתוך תשומת לב מיוחדת.

כך, בדרך כלל לא נמצא את הכהנים מבקרים בבתי חולים, גם כאשר מי ממכריהם הקרובים מאושפז לפרק זמן ארוך; כהנים המשתתפים בלוויה יצעדו בריחוק מה מן המיטה, ועם הגעת השיירה לבית הקברות יוותרו מעבר לגדר; הפקולטות לרפואה כמעט ריקות מסטודנטים כהנים שומרי מצוות (מאחר ותהליך הלמידה כרוך בהימצאות בקרבת גופות); וכהן הזקוק לאשפוז – או כהנת שקרבה עת לידתה – בוחרים את בית החולים שאליו יגיעו לא רק על-פי קריטריונים של איכות ונוחות, אלא גם על-פי הפתרונות המוצעים בו לצרכי הכהנים (כגון קומות השמורות מחשש טומאה ונהלי התראה בעת מקרה של מוות פתאומי).

בקרב הכהנים עצמם קיים דירוג פנימי, כאשר כהן הדיוט מותר בכל זאת להיטמא לשבעת קרוביו, ואילו כהן גדול אסור להיטמא לאיש. מכאן שהחובה להתרחק מן הטומאה עולה ביחס ישר להתעצמות הקדושה השורה על האדם. במבט רחב יותר על קשת הקדושה הלאומית: ישראל פשוט נדרש להתרחק מן הטומאה רק בבואו אל הקודש^א; הכהן נדרש להיטהר גם כדי לאכול את תרומתו, ובאופן כללי נאסר עליו להיטמא למי שאינו ממשפחתו הקרובה; ואילו הכהן הגדול צריך להיות טהור תמיד.

^א אמנם חז"ל מספרים לנו על ה"חברים", ישראלים המהדרים לאכול חוליהם על טהרת הקודש, ככהנים. עיין תוספתא דמאי ב: ב.

עלינו להבין מה טעמו של איסור זה, שבמבט ראשון יוצר ריחוק בין הכהנים ובין חיי היום-יום הפשוטים של עם ישראל. אם נעקוב אחר דרישות הקדושה, ההולכות ומחמירות בהמשך הפסוקים, נמצא כי הכהן הגדול מנותק לחלוטין מרחובה של עיר: "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלקיו". האם אכן השאיפה היא לסגור את הפתחים המחברים את המקדש עם חיי הרחוב ככל האפשר², עד שכל הקדוש מחברו יהיה מרוחק ומנותק מחברו?

קושי נוסף מתעורר לנוכח אזהרה אחרת המופיעה בפסוקי הפרשה הראשונים, מיד לאחר איסור הטומאה למת: "לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שְׁרֵטָה". מדוע ראתה התורה לנכון לשוב ולהזהיר את הכהנים על דבר שכבר הוזהרו עליו כל בני ישראל בפרשה הקודמת, ככתוב: "לא תקפו פֶּאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך. ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם"³?

קדושת חיים אל מול פרישות של מוות

כפי שראינו, הטהרה והקדושה שלובות זו בזו. הבנה זו מנחה אותנו להתבונן בפסוקי טהרת הכהנים מתוך ההקשר הרחב שבו הם משובצים, בסמיכות לפרשת קדושים, העוסקת כולה בהתפרטות המעשית של מושג הקדושה בישראל. פרשה זו פותחת בציווי "קדשים תהיו"⁴, המתפרש: "הוּוּ פְּרוֹשִׁים מִן הָעֲרִיּוֹת וּמִן הָעֵבִירָה, שֶׁכֵּל מִקוֹם שְׂאתָה מוֹצֵא גֵדֵר עֲרוּוֹה אֶתָּה מוֹצֵא קְדוּשָׁה"⁵.

עיון בפרשה יגלה כי הקדושה גודרת אותנו לא בתחום העריות בלבד, אלא בכל תחומי החיים. היא מגדירה את יחסינו עם הרכוש שבידינו, ומצווה עלינו להפריש ממנו לעניים; היא חודרת לנעשה בלבנו ומכוונת את רגשותינו כלפי הזולת; היא מתערבת בחיי המסחר ודורשת את דיוק המידות והמשקלות; היא "נכנסת לתוך הצלחת", דורשת את קדושת המאכלות ומפרטת מה ניתן לאכול וממה יש להתנזר. כללו של דבר: קדושה היא פרישות, הרחקה, סייג.

הדברים מובנים לאור נימוק שניתן בפרשת גדרי הערווה האמורה באחריימות: "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחֶקְתִּיהֶם לא תלכו". במצרים ישבנו בתוך עם שטוף זימה ורודף בצע, ששיעבד רבבות עבדים למען הרבות עושר וכבוד, וסופו ש"ירדו כעופרת" במצולות ים סוף. בכנען

² עיין משנה תורה לרמב"ם, הלכות כלי מקדש ה: ז.

³ ויקרא יט כז-כח.

⁴ שם יט ב.

⁵ רש"י.

¹ ויקרא יח ג.

יושבים עמים מושחתים שהגדישו את סאתם, ובכך סיפקו לנו את הבסיס המוסרי לרשת את ארצם-ארצנו מידם. מאחר ולעצמנו נבקש בוודאי גורל שונה, הרי שעלינו לשמור על רף מוסרי גבוה הרבה יותר – הן בהשוואה לארץ שממנה באנו והן בהשוואה לארץ שאליה אנו הולכים.

ובכל זאת, האם זוהי תורת ישראל וזו שאיפתה? האם פסוקי ברכותיו של יצחק ליעקב – "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש"¹ – מבטאים רתיעה מעולם החומר? האם הבטחות התורה לשומריה – "ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע..."² – מציירות תמונה של עם החי חיי פרישות וסגפנות? ומה בדבר עצם הבטחת "ארץ זבת חלב ודבש"³, ודברי חז"ל כי "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל"⁴?

אכן, הלומד מדברי רש"י שהקדושה היא הסגפנות והפרישות לשמה, טועה. מבאר החתם סופר:

"קדשים תהיו כי קדוש אני ה'". רוצה לומר: כי יש הרבה פרושים בחכמי אומות העולם, והם פרושים מעולם הזה יותר מצדיקי ישראל, ואמנם פרישותם מהעולם ותאוותיו משנאתם את העולם, לרוב חקירתם כי הכול הבל ולעמל ויגיעה יולד האדם, וסופו למות כמות הבהמה.

לא כן אנחנו הדבקים בה' חיים – אין אנו פורשים מחמת שנאת העולם, אלא אוהבים את הבריות, כי ה' אוהב את בריותיו, וברא בעולם בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהם בני אדם.

אך אנו פורשים עד שיעור וערך ידוע להתדמות להקב"ה, שהוא קדוש. והיינו "קדושים תהיו" – פרושים תהיו" – מטעם "כי קדוש אני ה'". ועל דרך זו פירש רש"י לקמן בסוף הסדר גבי פסוק "ואבדל אתכם מן העמים להיות לי"⁵ – שלא יאמר אדם אי אפשר בבשר חזיר וגו' [אלא יאמר אפשר, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עליי].⁶

¹ בראשית כז כח.

² ויקרא כו ד-ה.

³ שמות יג ה.

⁴ ירושלמי קידושין ד: יב.

⁵ ויקרא כ כו.

⁶ תורת משה, ריש פרשת קדושים.

הדברים עמוקים, ויש בהם כדי לחדד היטב את ההבדל המהותי שבין פרישות לפרישות. המשווה בין אורחות חייהם של חכמי ישראל לאלו של חכמי האומות, ובפרט הנוצרים – שבארצותיהם ישבו גם רש"י וגם החתם־סופר – ימצא שהאחרונים הגדילו ללא כל תחרות.

אצל הנוצרים, הפרישות היא אידיאל לשמו. במקרים רבים יידרש "האיש הקדוש" להיות פרוש מן האישה, מרומם מארס הנחש המתלווה אל המעשה הגופני השפל בעיניו, וממילא להימנע גם מלהעמיד תולדות ולתרום ליישוב העולם. בנצרות נמצא גם נזירים ונזירות, הנמנעים מנטילת חלק פעיל בחיי החברה הסובבת אותם, ומבכרים לבלות את חייהם בבדידות מזהרת, מעבר לחומות עבות המגנות על היכליהם המפוארים מפני עולם החול, אכול הטומאה והרקב.

שורשה של פרישות כזו, מעמיק החתם־סופר לבאר, הוא בשנאת החיים; ושורשה של שנאה זו הוא בייאוש מן החיים. חכמי האומות הם חכמים להרע, הרואים היטב את הרע שבחיים. בעיונם הם מבחינים בכל מומי העולם, רואים כיצד הכול היה מן העפר והכול שב אל העפר, ומאחר ואין בידם מענה שייתן טעם במחזוריות חסרת התוחלת הזו – הם מבקשים להתרחק ממנה ככל הניתן. בעיניהם, אין לחיים פשר אחר זולת קללה קדמונית, עונש שהוטל על האדם לשאת מיום לידתו ועד יום מותו, כאשר החכם הוא מי שכל מעייניו נתונים אל יום גאולתו – שבו יצא מן העולם השפל ויתעלה לחיי נצח. הדרך לאושר זה פתוחה, כמובן, רק עבור מי שהעולם לא נגע בנפשו ולא הטיל בה את ארסו.

ידע החתם־סופר כי לשונו של רש"י עלולה לבלבל את הלומד, ועל כן הדגיש: אנחנו, "הדבקים בה' חיים", מאמינים בקדושה אחרת. קדושה שאינה נובעת מתוך ייאוש מן האפשרות לחיות חיי קודש, ואף לא מתוך שנאה לשפע המראות, הקולות, הטעמים והחויות הגודשים את העולם, שכולם מאת ה' ולהנאתם של ברואי, אלא מתוך הרצון להתדמות אליו יתברך – "כי קדוש אני ה' אלקיכם".

פרישותם של חכמי ישראל, אפוא, אינה פרישה מן העולם אלא פרישה בתוך העולם. אין היא התנזרות סגפנית המושכת ידיה מהנאות החיים, אלא הגדרה מדויקת שנועדה לסייע לנו ליהנות באמת – לא הנאה בהמית, שאינה עניין אלא לחומר לבדו, אלא הנאה של ממש המאחדת גוף ונפש בעמידה שלמה לפני בורא עולם, ששניהם יצירי כפיו. טעמה של פרישות זו אינו סלידה מן הגשמי, אלא הכנעה לנוכח הידיעה שאין אנו יכולים להתנהל ללא הבחנה בעולמו של הקב"ה, וכי עלינו לקבל על עצמנו את הדרכות התורה המלמדות אותנו כיצד לקבל את טובותיו מבלי לפגום בהן.

מתוך כך, אם נשוב לפרשתנו ולאיסור טומאת הכהנים, מוכרחים אנו להבין כי הבנתנו הראשונית לא קלעה אל המטרה. אמנם, הסייגים המוטלים על הכהנים כופים עליהם ריחוק

מסוים מחיי השגרה הפשוטים, כדרך שהסייגים המוטלים על כל ישראל מחייבים אותם להתבדל במידה מסוימת מחברת אומות העולם. אך הריחוק מן החיים הוא תופעת לוואי בלבד, בעוד עיקר המכוון הוא דווקא החיבור אל החיים, התשוקה לחיים והאמון בחיים.

הנה כי כן, המציאות שממנה נדרשים הכהנים להתרחק אינה החיים ושאונם, אלא דווקא ניגודם – המוות. אל לכהן לבוא במגע עם המוות, עם המת, עם הסובבים אותו, עם המקומות שבהם הוא שוהה. אמנם, אם כהן הדיוט הוא, הרי שאבלו הפרטי גובר לפי שעה על מדרגת קדושתו ככהן, ועל כן הוא מותר להיטמא לקרוביו. אך כהן גדול – נושא ציץ נזר קדושת עם ישראל כולו – "מן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלקיו, כי נזר שמן משחת אלקיו עליו אני ה'".

רמז בכיוון זה מספק לנו שיבוצו התמוה של איסור הפנייה לאוב וידעוני בפסוק החותם את פרשת קדושים, הנצב בתווך בין קדושת ישראל לטהרת בני אהרן: "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו"²⁷. המסקנה המתבקשת היא שהפנייה אל המתים היא ניגודה הגמור של הקדושה, שעניינה הוא חיזוק האחיזה בחיים.

מתוך כך נבין גם מדוע חזרה התורה והזהירה את הכהנים על איסורי השחתת הגוף, שכן אם ישראל ולוי מצוים שלא להניח לעצמם להפריז על המידה בצערם על המת ובעיסוקם באבל, כהנים על אחת כמה וכמה.

הכהנים: מורי תורת חיים

הרחקתם של הכהנים מן המוות זכתה לתשומת לב יתרה במשנת מרן הרב זצ"ל. אפשר משום שהיה כהן בעצמו, אך אפשר גם מסיבה כללית יותר הנוגעת למקומו של הקודש בעולם החול, כפי שנראה להלן. באחד מפנקסיו כתב דברים המשיקים לדברי החתם-סופר הנזכרים:

איסור טומאת כהן למתים הועיל לשמור את תורת המוסר שלא תבוא עד הקיצוניות של שנאת החיים. כי הכהנים, בהיותם מחזקי התורה ומטיפי המוסר – כפי הרגיל בהשקפה פשוטה שהעמידה אצל האדם בעת המיתה פועל[ת] לרכך את הלב, וטוב ללכת אל בית אבל, גם מפני יסוד החזרת התשובה להולך למות – ודאי לולא אזהרת התורה "על כל נפש מת לא יבא" היה נעשה על פי רגש פנימי מנהג חיובי שיהיה הכהן צריך לעמוד בשעת יציאת נשמה, וזה היה מטביע בלב הבעל-רגש חותם של השפלת ערך החיים ושנאה לחיים.

²⁷ שם כ.ז.

אמנם תורת ה' תמימה היא תורת חיים, וצריך המוסר היוצא על פיה ללכת מחובר עם החיים, על כן הרחיקה את הכהן מאלה המעמדות, כדי לשמור את רוח המוסר הכללי - שהוא מושפע הרבה מהכהונה, שמורים חוקי ה' המעשיות והעיוניות - מהשפעה קיצונית הנוטה לפעמים להשתוממות, כאמור: "אל תצדק הרבה ואל תתחכם יותר, למה תשומם"^{טו}.

כדי להבין את הדברים, יש להזכיר כי תפקידם העיקרי של הכהנים אינו - כפי שטועים רבים לחשוב - עבודת המקדש, אלא הוראת התורה לישראל. כאשר משה רבנו מתאר את הדמות האידיאלית הראויה לכהן, הוא מקדים את תורתו לעבודתו: "וירו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך"^{טז}. הנביא מציין את זיהויו של הכהן כמורה הוראה כדבר פשוט, ואילו את עבודתו בקודש אינו מזכיר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא"^{יז}. סוף סוף, בבית המקדש עבדו הכהנים, שנחלקו לעשרים וארבעה משמרות, שבועיים בלבד מדי שנה, בעוד הוראת התורה הייתה מוטלת עליהם דבר יום ביומו.

לאור דברים אלו, מעיר הרב זצ"ל, האיסור להיטמא למתים נראה מוקשה ביותר. דרכו של עולם שאין לך שעה שלבו של אדם נשבר בקרבו כאותה שעה שבה הוא נפגש עם המוות. עצם המודעות הנוקבת לכך שקיומנו הגשמי הוא בר חלוף, פותחת בלבנו פתח להכרה במה שלמעלה מאתנו, מדרבנת אותנו להתעלות מעבר לצורכי חיי שעה ולתת את הדעת על חיי עולם. הדבר נכון הן עבור האדם הגוסס, העומד בשערי המוות וזקוק להרהור תשובה ("יסוד החזרת התשובה להולך למות"), והן עבור הנוכחים בשעת פטירתו של אדם, משתתפים בלווייתו או באים לנחם את משפחתו. כבר אמר קהלת כי "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, באשר הוא סוף כל האדם - והחי יתן אל לבו"^{יח}. מתוך כך, לכאורה "הרגש הפנימי" מחייב "שיהיה הכהן צריך לעמוד בשעת יציאת נשמה". צא וראה בחוקות הגויים, שנוכחותו של איש דת בשעת המיתה ובטקס הקבורה מקובלת מאוד.

אולם היא הנותנת, אומר הרב זצ"ל, תורתנו אינה תורת האומות וכהנינו אינם ככהניהם. תורתן של האומות נובעת מתוך שנאת החיים והיאאוש מתיקונם, ומתוך כך מוסרן משומם את שאון החיים מתוכן ונוטל ממנו כל ערך. אין לכהני הנצרות שעה יפה להטיף את מוסרם ולהכניסו בלבבו של אדם כשעת הפטירה. זוהי בעיניהם גם שעתו היפה של האדם, שכן

^{יז} ראה קהלת ז טז.

^{טו} פנקסי רא"ה א, ג: ב.

^{טז} דברים לג י.

^{יז} מלאכי ב ז.

^{יח} קהלת ז ב.

כעת, לאחר חיים שלמים בעולם שממה מנוכר וטמא, הוא רואה את האמת ועולה לחיים שיש בהם משמעות.

אמנם תורת ישראל היא תורת חיים, תורה תמימה – שיש לה מה לומר על כל רגעי החיים וחלקיהם. המוסר הנובע מתוך תורת ישראל הוא מוסר המחובר עם החיים, המדריך אנשים חיים בנתיבות החיים. ודאי שיש מקום לזיכרון יום המיתה^ט, אך מורי התורה – המייצגים אותה עבור כלל ישראל – צריכים להקפיד להיות מחוברים עם החיים דווקא, כדי שלא תתערב בתורתם השקפה של השפלת ערך החיים ושנאתם.

את הדברים הללו כתב הרב זצ"ל בשבתו על כס הרבנות בבוסק, שנים ספורות בטרם עלה ארצה. ניכרים בהם הדי המאבק הגדול שהיה נתון בו ראשו ורובו, מבית ומחוץ:

מבית, מאבק כנגד כוחות שונים בתוך העולם התורני על תחייתה של התורה ועל גאולתה כתורת ארץ־ישראל, תורה שאינה מסתופפת רק בבית המדרש אלא מחוברת אל החיים ומורה את דרכם, תורה המסוגלת לצעוד בראש המחנה ולהנהיג את שיבת ישראל לציון; ומחוץ, קרב מאסף להצלתם של אלו שמסרו את נפשם על יישוב הארץ ותחיית הלאום, אך תוך הפניית עורף עיקשת לתורה ולמצוותיה. ידע הרב כי כפירתם של האחרונים לא באה אלא מתוך כישלונם של הראשונים, וכי אלו ואלו לא תפסו את מלוא עצמת החיים האצורה בתורה ואת היקף פוטנציאל החיים הטמון בה.

כמה שנים לאחר מכן, בשבתו ביפו, הוסיף וכתב באותו עניין:

הרחקת הכהנים מהטומאה, בייחוד מטומאת מת, וכן הנזירים והמקדש, הוא כדי להשריש יסוד תורת חיים, שהיא צריכה להתפשט על כל החיים, מה ש"לא עשה כן לכל גוי, ומשפטים"² דווקא, שהם חוקי חיי החברה, "בל ידעום" מעומק הבינה האלקית שהיא אצלם מטושטשת, ועל כן ישאבו ממקום שפל. וכן מניעת ידיעת קבורתו של משה רבנו ע"ה היא גם כן כדי שלא להשקיע יסוד קיום התורה בניגוד

^ט ראה על כך דבריו במקום אחר (פנקסי ראי"ה א, ד: כה): "המוסר שממנו יוצא שנאת החיים ייתכן להיות רק בתור רפואה מרה הניתנת לפעמים למחלה, שלא תתגבר, אבל אין זה היסוד הקבוע שבאורח החיים". ובהמשך דבריו שם הוסיף והעיר: "ובאמת הדרך לאהבת החיים המלאה, היא רק היא תעורר את האדם לאהבת חסד וטוב, כדי להיות החיים ממולאים כראוי, והם מעירים את האדם גם כן להשביע נפשו באור ה' כדי שישפע עליו חיי עולם באמת". ההיסטוריה הוכיחה היטב כמה נכונים הדברים, שכן בעוד הנוצרים התהדרו מאז ומעולם באידיאל החסד וההטבה לכול, מלאו ידיהם דם נקיים בכמות בלתי נתפסת. מסתבר שחיים של "אהבת חסד וטוב" יכולים לבוא רק מתוך מוסר של אהבת חיים, בעוד מוסר של שנאת חיים יוביל רק לשנאה ולמוות.

² תהלים קמז כ.

החיים, שיבוא הדבר רק לקביעת מקום אחד בחיים לתורה, ולא שתכלול את כל החיים.^{כא}

על הכהנים להרחיק מטומאת המוות, כדי שתתפשט תורתם על כל החיים. ידעו הכול כי לא רק בחברא־קדישא מתעסקים מורי התורה וגאוניה, אלא גם בשדות, במטעים, ביקבים, ברפתות, בהגנה, במסחר, בתעשייה ובבנייה. כל התחומים הפרטיים הללו, המרכיבים יחד את התחייה הלאומית המופלאה שמשכה את מרן הרב זצ"ל בעבותות אהבה מבויסק ליפון, מעפר העמים לארץ־ישראל, הם מעניינה של תורה. אלו הם ה"משפטים" – "חוקי חיי החברה" הנובעים "מעומק הדעת האלקית", שתורת ישראל מיוחדת בכך שהיא עוסקת בהם במשקל שווה לחוקים שבין אדם למקום.

מאותה סיבה נמנעה ידיעת מקום קבורתו של משה רבנו, מוסר התורה לישראל, כדי שלא תזוהה התורה עם מקום מסוים בעולם, וכך נפסיד את עיקר סגולתה – שהיא כוללת את כל העולם, מתפשטת על פני כל תחומי החיים ומאירה אותם באורה המעשי^{כב}.

להשקפתו של מרן הרב זצ"ל יש שורש נאמן בדברי חז"ל, המובאים במדרש תנחומא:

בשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם אמר לבניו... כשתיטלו אותי ביראה ובכבוד טלו אותי ולא ייגע אדם אחר במטתי... והיאך ציוום? אמר להם: יהודה ויששכר וזבולון יטענו מיטתי מן המזרח, ראובן ושמעון וגד יטענו מן הדרום, דן ואשר ונפתלי יטענו מן הצפון, בנימין אפרים ומנשה יטענו מן המערב. יוסף אל יטעון, למה? – שהוא מלך ואתם צריכין לחלוק לו כבוד. לוי אל יטעון, למה? – שעתידין לישא את הארון, ומי שטוען את ארונו של חי העולמים לא ישא ארונו של מת.^{כג}

בוא וראה עד היכן הדברים מגיעים, שאפילו מיתתו של מי שנאמר עליו ש"לא מת"^{כד}, וסדר נשיאת מיטתו מכוון כנגד סדר מסע המשכן בלב מחנה ישראל, גם היא אינה כדאית להתערב בקדושת תורת חיים שבפי לוי ובניו. ירד יעקב לסוף דעתו של אדם והבין כמה פגיע

^{כא} פנקסי ראי"ה א, ד: צג.

^{כב} הדברים מזכירים מה שסיפר הרצ"ה זצ"ל: כשעלתה הרבנית פּערא־זלאטא, אם מרן הרב זצ"ל, ארצה פגשה בצליינית נוצרית שהייתה בדרכה לכנסיית הקבר שבירושלים (שם, על־פי אמונת הנוצרים, טמונות עצמותיו של אותו האיש) ונכנסה עמה בשיחה. בתוך הדברים שאלה אותה הצליינית לאן היא נוסעת, וכששמעה שהיא נוסעת לירושלים התעניינה מה יש לה לחפש שם. השיבה הרבנית על שאלה בשאלה: ומה יש לך לחפש שם? ענתה הצליינית: האלהים שלנו קבור בירושלים! נענתה הרבנית: לכם יש שם אלהים קבור, ולנו יש שם אלוקים חי וקיים!

^{כג} תנחומא במדבר, יב.

^{כד} תענית ה, ב.

האמון שהוא נותן בחייו ובאיזו קלות ניתן לערערו, ובצעד זה ביקש להבטיח שתהיה התורה לעולם תורת חיים, ולא יתערב בה מאומה מאהבת המוות¹⁶.

אם כן, קדושתם של הכהנים צומחת מתוך קדושת כלל ישראל ומבטאת את לוז עניינו של מושג הקודש לאורה של תורת חיים – קודש שאינו פורש, מתנזר או מסתגף אלא מברר, מעדן ומאיר את מציאות החיים השלמה. הכהנים מתרחקים יותר ויותר מן המוות כדי להתקרב יותר ויותר אל החיים, ויש בכך כדי להודיע לכל מבקשי ה' כי לכל ענייני החיים נמצא מקום בבית ה', וכי יש עין אוהבת הפקוחה על כל דרכיהם ואזן מקרבת הכרויה לכל שאלותיהם ובעיותיהם. כך בחיי הפרט, והרבה יותר מכך בחיי האומה כולה, שתחייתה אינה זרה לתורתה ולאומיותה אינה זרה לקדושתה.

ביטוי מרומם לתחושותיו בסוגיה זו, שהעסיקה אותו כל כך, נתן הרב זצ"ל בלשון השיר¹⁷:

¹⁶ בקרב גדולי ישראל מצאנו מי שהנהיגו בעצמם ריחוק קיצוני מן המוות. כך, למשל, הרמב"ם שולל את מנהג העלייה לקבר ביום השנה לפטירתו של אדם וכן את המנהג להציב מצבה על קברו (עיין משנה תורה לרמב"ם, הלכות אבל ד: ד: "והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהם, דבריהם הם זיכרוןם, ולא יפנה אדם לבית הקברות"). לדבריו, זיכרוןו של המת הוא בתורתו, ותו לא מיד. בדורות מאוחרים יותר יש לציין את הדרכתו של הגר"א לאשתו, המובאת באיגרת שכתב לבני ביתו קודם ניסיונו לעלות ארצה: "ותישמר שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל. (נ"א: ששם מתדבקין הקליפות מאוד וכל שכן בנשים), וכל הצרות והעוונות באים מזה". ואמנם פוק חזי מאי עמא דבר, שנוהגים לעלות על הקבר ולהציב מצבה, ורבים נוהגים גם להשתטח על קברי צדיקים, מנהג שאף לו יש שורש בדברי חז"ל (עיין סוטה יד, א בהגהות הב"ח ס"ק א ותענית טז, א). אף הגר"א עצמו, בביאורו לתיקוני הזוהר (תיקון ו), כתב בשבחה של ההשתטחות: "בזמן שאין הצדיקים בדור ואין מוצאה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר", ובעל ה"לשם שבו ואחלמה" (ח"ב פרק יא, בית שני) הבין מדבריו ש"שם הוא עיקר שריית השכינה". מכאן שוודאי אין הגר"א שולל את ההשתטחות על קברי צדיקים מכול וכול, וההתנגדות המתבטאת בדבריו לאשתו לא באה אלא כדי לאזן את הנטייה החסידית, שבה לחם כדי לכפות עליה לברר את דרכה, שמא תפריז יתר על המידה בהנהגות העלולות להטות את כלל הציבור מדרך ה'.

¹⁷ פנקסי ראי"ה א, ג: א.

חוקות החיים של התורה,
היא תורת אלקים חיים,
צור ישראל, אלה נורא,
והוא הבוחר בציון ובירושלים.

ואם כל האומות ודתותיהם השונות,
רק בבתי כנסיותיהם הנה נסגרות,
ובפינות החיים שהנה פונות,
מתת להן מקום הנה נשמרות.

כי בכל העמים, הדת מתעסקת,
רק לתת למחזיקיהן חיי נשמות,
ואין כוחן יפה ומספקת,
לרומם קרנם גם עלי אדמות.

לכן בשוק החיים, מקום הגבורה, הכוח והכסף,
אין לדתם זיכרון,
כי כך יאתה לה, שתהיה סגורה,
רק במקלטים ובכנסיות, בארון.

ובעת תרומם הלאומיות קרניים,
הדת להם תשפיל שֶׁבֶת,
תקופל בצריחים, בעוגבים ומצלתיים,
אף במפלצת חרוטה, מחוטבת.

כי להם כבר ידוע הניסיון המר,
כי בעת לשפוך רוחה בעזות מצח,
דתם יצאה על כל נגיד ושר,
מלאה נאות ארץ שוד ורצח.

ובעת מרומי, העיר החייבת,
יצאה המשרה אל אפסי ארץ,
אש מדון יצאה ותהי לשלהבת,
ונהרי דמים פרצו פרץ.

כי לא ממוצא דתם חיימו יקרו,
ולא ללאומיותם ממנה יד ושם,
לכן תחלש הדת עת החיים יתגברו,
ולאומיותם כשתתרום, דתם תרד תהום.

ניסיונינו אנו, מניסיונם הוא הפוך,
כאשר בתולדותינו ורוחנו מהם נבדלנו,
כי בעת רוח דתנו היה שפוך,
על מלכינו ושרינו, מאוד הצלחנו, השכלנו.